

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Grote Markt 49

Status: BBP.

Periode: veldwerk 10-5-2006

Onderzocht door: T. Tel en F. van der Waard (veldwerk); H. Wierts (archiefontoerzoek).

Auteur: F. van der Waard

Datum: december 2006 Groningen

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen. De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/STRUCTUUR

Het pand staat op een rechthoekig perceel (ca. 15 x 7,2 m) op een bouwblok aan de zuidzijde van de Grote Markt tussen de Gelkingestraat en de Herestraat dichtbij de hoek met de Herestraat. Gezien deze ligging dichtbij de hoek van twee hoofdassen kon het perceel niet erg diep zijn omdat de verkaveling van de Herestraat en de Grote Markt beide even diep zijn en bij de hoek op elkaar stoten.

Het is een vrij ondiep huis (9,3 x 7,2 m) van drie bouwlagen met een zadeldak met voorschild en daaraan vastgebouwd smaller achterhuis (5,5 x 5,5 m) van drie bouwlagen met een zadeldak.

Het voorhuis heeft vermoedelijk aan beide zijden gemeenschappelijke zijmuren. Het achterhuis heeft aan de rechterkant (westzijde) een overbouwde smalle binnenplaats en aan de oostzijde een drup.

BOUWGESCHIEDENIS

Grote Markt 49 heeft een oude kern en dateert in aanleg mogelijk uit de late middeleeuwen in de vorm van een diep voorhuis met een zadeldak. Dit voorhuis had een eiken kap die bestond uit met kapebinten die een sporenkap ondersteunen. Hiervan zijn daksporen in hergebruikte vorm als haanhouten bewaard gebleven. Het aantal bouwlagen is onzeker, maar vermoedelijk was het huis onderkelderd omdat dit bij huizen aan de Markt gebruikelijk was. Het is niet geheel duidelijk in hoeverre het huis met gemeenschappelijke zijmuren is opgezet. Bij deze kern hoorde een smaller achterhuis op een vierkante grondslag. Het achterhuis heeft een oude kern waarvan de linkerkantmuur en de achtermuur tot onder de dakvoet bewaard zijn gebleven. De tienlagenmaat van 86 cm suggereert dat dit muurwerk 15de- of 16de-eeuws zou kunnen zijn.

Op de kaart van Haubois van 1643 is het huis afgebeeld als een diep huis met zadeldak.

De hoek Herestraat/ Grote Markt op de kaart van Haubois.

Op het minuutplan van omstreeks 1830 heeft het pand de huidige omtrek met voorhuis en smaller achterhuis met smalle binnenplaats ernaast. Het achterste gedeelte van de binnenplaats is bebouwd. Mogelijk was dit een uitbouwje voor een privaat of iets dergelijks.

De kadastrale kaart uit ca. 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

In de tweede helft van de 19de eeuw werd het pand met een derde bouwlaag opgehoogd. Bij die gelegenheid kreeg het pand een lijstgevel met blokpleister.

In 1919-1921 vond een ingrijpende verbouwing plaats onder leiding van de bekende architect A. Th. Van Elmpt. Er is toen een tekening van de bestaande situatie gemaakt. Het achterhuis was onderkelderd en het voorhuis niet (meer?). In het huis zaten toen een winkel en een bovenwoning. Er was nog een achtergevel tussen het voorhuis en het achterhuis. Tegen de achterzijde van deze gevel was een trap. Er waren overigens meerdere trappartijen in het huis. Ook in de rechterachterhoek van het voorhuis bevonden zich trappen. Tegen de achtergevel van het achterhuis bevond zich een stookplaats.

Links het ontwerp van Van Elmpt uit 1919 en rechts de pui in 1962.

Bij deze verbouwing werd de bovenwoning bij de winkel getrokken. Van Elmpt ontwierp een nieuwe voorgevel die echter maar ten dele werd uitgevoerd. De gevel werd van de begane grond tot en met het vloerniveau van de tweede verdieping vernieuwd en het gedeelte daarboven bleef staan. De begane grond en de verdieping kregen een glaspui in de stijl van deze periode.

De binnenplaats werd overdekt. De rechter zijgevel van het achterhuis werd op de begane grond afgebroken en daarboven moest deze opnieuw opgemetseld worden en zou deze grote glaspuien krijgen. De gevel werd anders uitgevoerd dan gepland. De glaspuien werden niet uitgevoerd, maar in plaats daarvan kwamen er kleinere vensters. Tevens werden de balklagen en vloeren van het achterhuis vernieuwd.

Op de begane grond en de beide verdiepingen werden alle bestaande indelingswanden gesloopt en werden het voorhuis en het achterhuis aan elkaar geschakeld om grote winkelruimten en toonzalen te scheppen. De tussenmuur tussen voorhuis en achterhuis werd op alle niveau's behalve de zolder gesloopt. De eerste verdieping kreeg een stucplafond in een strakke stijl. Tegen de achtergevel van het achterhuis kwam een nieuwe trappartij. Het gedeelte van de eerste naar de tweede verdieping is bewaard gebleven. Op de tekening is een nieuwe kap aangegeven met een dwars voorstuk, die eveneens niet werd uitgevoerd.

BESCHRIJVING

Gevels

De voorgevel is een drie traveeën brede lijstgevel van drie bouwlagen en is voorzien van een blokpleister met schijnvoegen en dateert in hoofdzaak uit de tweede helft van de 19de eeuw.

Het pand heeft een winkelpui met voor de penanten pilasters. Een horizontale lijst onder de vensters van de verdieping, dient als afsluiting van de begane grond. Binnen dit raamwerk dat uit 1919-21 dateert zit een moderne vulling van de pui. Onder de lijst zit een strook met moderne bekleding, mogelijk ziet hier nog een deel van de pui uit 1919-1921.

De eerste verdieping heeft pilasters voor de muurpenanten met daartussen een glaspui bestaande uit een brede vensterstrook van drie vensters. Deze glaspui heeft een geprofileerde omlijsting. De verdieping wordt afgesloten door een horizontale lijst die onderlangs de onderdorpels van de vensters van de tweede verdieping gaat. Tussen deze lijst en de glaspui zit een vlakke strook waarin oorspronkelijk een betegelde tekst heeft gezeten.

Deze vormgeving dateert uit 1919-21. De vensters hebben een reeks bovenlichten met een bijzondere en decoratieve roedenverdeling met ovale vormen. De onderlichten zijn uitgevoerd als liggende ladderramen. Hierin is nog oorspronkelijk glas aanwezig. Het middelste venster is later aangepast doordat het een middenstijl heeft gekregen.

Op de tweede verdieping bevinden zich drie T-vensters met een geprofileerde stucwerklijsting bekroond door een kuif. De bovendorpel heeft een keperboogvorm. De stolpramen zijn recent vernieuwd. Het raamhout van de bovenlichten is oud. Deze hebben een gesneden houten versiering bij de aanzetten en in de top van de vensterboog.

De gevel wordt afgesloten door een 19de-eeuwse kroonlijst waarbij in een vlak veld florale versieringen zijn aangebracht, in de vorm van brede keperbogen die corresponderen met de onderliggende vensters.

Plattegrond per bouwlaag

De begane grond is in gebruik als winkel en heeft verlaagde plafonds en voorzetwanden. Aan de linkerkant bevindt zich een trapopgang en een trap naar de bovenwoning.

De eerste verdieping werden in 1919-21 alle bestaande indelingswanden gesloopt om deze verdieping als een grote toonzaal te kunnen gebruiken en kreeg de ruimte een vlak stucplafond.

Volgens informatie op een bouwtekening uit 1919 zou in het voorhuisgedeelte de bestaande balklaag van de eerste verdieping (die boven de begane grond) blijven zitten en zou in het achterhuisgedeelte een nieuwe balklaag aangebracht worden met balken met een doorsnede van 28 x 10 cm.

Er zit tegen de achterwand van het achterhuis een trap met twee kwartdraaien van de eerste naar de tweede verdieping. De trap heeft een geprofileerde leuning en gedraaide balustertjes en dateert uit 1919-1921.

Ook op de tweedewerden in 1919-21 alle bestaande indelingswanden gesloopt om deze verdieping als een grote toonzaal te kunnen gebruiken.

In het voorhuisgedeelte zitten 25-26 cm brede grenen vloerdelen van ongelijke breedte. Deze vloerdelen kunnen 18de - of 19de-eeuws zijn. Volgens informatie op een bouwtekening uit 1919 zou hier de bestaande balklaag blijven zitten. De vloer van het achterhuisgedeelte heeft daarentegen 16 cm brede 19de -of vroeg-20ste-eeuwse vloerdelen. Volgens informatie op de bouwtekening uit 1919 zou hier een nieuwe balklaag aangebracht worden met een doorsnede van 28 x 10 cm.

De vensters in de voorgevel hebben een omtimmering.

Een driepaneelsdeur leidt naar de trap naar de zolder. Een bordestrap in de linkerachterhoek leidt van de tweede verdieping naar de zolder. De trap heeft bovenaan eenvoudige trappalen en een traphekje met gietijzeren spijlen. Vermoedelijk zijn de gietijzeren spijlen hergebruikte 19de-eeuwse elementen van oudere trappen. De trap is in ieder geval pas in 1919-21 op deze plaats gekomen.

Kapconstructie voorhuis

Het voorhuis heeft een 19de-eeuwse rondhouten sporenkap zonder borstwering waarvan de sporen afgetimmerd zijn, maar de haanhouten wel zichtbaar zijn. De kap heeft 11 rondhouten sporenparen met een hartafstand van 67-72 cm. Er kon achter een schot geconstateerd worden dat de sporen van rondhout zijn, maar de exacte uitvoering van de kap is niet bekend.

De sporenparen hebben een eiken haanhout, behalve het voorste sporenpaar dat een rondhouten haanhout heeft. Deze haanhouten zijn hergebruikte eiken sporen (ca. 11 x 11 cm) en vertonen diverse kepen die niet bij de huidige situatie passen. Sommige kepen met tognagelgaten horen bij de verbinding haanhout-spoor toen de haanhouten nog sporen waren. Andere kepen zijn driehoekig en geven de plek aan waar de sporen vroeger op de gebintplaat hebben gerust.

In het voorste sporenvak is een steunconstructie aanwezig die een gesleepte schoorsteen moest ondersteunen. De schoorsteen is niet meer aanwezig.

Volgens informatie op de bouwtekeningen uit 1919 zou in het voorhuisgedeelte de bestaande balklaag van de zolder (die boven de tweede verdieping) blijven zitten en zou in het achterhuisgedeelte een nieuwe balklaag aangebracht worden met balken met een doorsnede van 28 x 10 cm.

ACHTERHUIS

De plattegronden van het achterhuis zijn hierboven al besproken.

Gevels achterhuis

De achtergevel van het achterhuis is een drielaagse topgevel. De drie bouwlagen zijn met grotere stenen dan de top opgemetseld en hebben een tienlagenmaat van 86 cm. Het metselwerk is voorzien van dunne voegen. Het metselwerk van de driehoekige top van de achtergevel is 19de-eeuws van ~~Krakel~~ **Krakel** ~~terzijgevel~~ die oorspronkelijk aan de binnenplaats grensde, is op de begane grond uitgebroken, maar ligt vrij op beide verdiepingen. Vermoedelijk is deze gevel tijdens de grote verbouwing van 1919-1921 vernieuwd.

De linkerzijgevel, die aan een smalle drup grenst is zeer waarschijnlijk nog een oude gevel uit de eerste bouwfase.

Kapconstructie achterhuis

Het achterhuis bezit een 19de-eeuwse rondhouten sporenkap zonder borstwering (rondhouten sporen van 9 cm doorsnede met een hartafstand van ca. 90 cm). De 7 sporenparen hebben een rondhouten haanhout en zijn voorzien van sporenschrankhouten. Op het oostelijke dakvlak van de achterkamer liggen rode oudhollandse pannen. Mogelijk liggen dergelijke pannen ook op het andere dakvlak.

WAARDESTELLING

Grote Markt 49 heeft hoge stedenbouwkundige waarde als onderdeel van een in aanleg middeleeuws bouwblok aan de historisch belangrijke Grote Markt waarvan de percellering en gebouwde hoofdstructuur aan deze zijde grotendeels intact is gebleven. In dit kader moeten de vermoedelijk gemeenschappelijke zijmuren van het voorhuis en de drup van het achterhuis genoemd worden. De verkaveling van dit bouwblok is mede belangrijk omdat hieraan afgelezen kan worden dat Grote Markt en Herestraat aan elkaar gelijkwaardige stedenbouwkundige assen zijn.

Het bouwvolume heeft positieve monumentwaarde omdat daarin het volume van een middeleeuws voor- en achterhuis in gewijzigde vorm (minder steile kappen) bewaard is gebleven.

De voorgevel heeft hoge monumentwaarde als 19de-eeuwse lijstgevel die onderdeel is van de historische gevelrij die de zuidwand van de Markt vormt. De winkelpui en de glaspui op de eerste verdieping uit 1919-21 hebben als ontwerp van Van Elmpot postieve monumentwaarde.

Wat betreft het casco heeft het voorhuis mogelijk middeleeuwse zijmuren en oude balklagen bewaard. Als deze inderdaad bewaard zijn dan hebben deze elementen hoge monumentwaarde. Ook eventueel nog aanwezig muurwerk van een vroegere kelder kan bouwhistorische waarde hebben. De 19de-eeuwse ophoging van het voorhuis en de sporenkap hebben positieve monumentwaarde. Met name de hergebruikte daksporen van een oudere eiken kap hebben belangrijke bouwhistorische waarde omdat ze informatie kunnen verschaffen over de voorganger van de huidige kap.

Wat betreft het casco van het achterhuis hebben de bewaard gebleven middeleeuwse achtergevel en linker zijmuur belangrijke bouwhistorische waarde. Als de informatie op de tekening van Van Elmpt klopt, zouden bij het achterhuis alle balklagen in 1919-21 vernieuwd zijn zodat deze een neutrale waarde hebben. De 19de-eeuwse sporenkap van het achterhuis heeft positieve monumentwaarde.

Er is weinig historisch waardevol interieur zichtbaar bewaard gebleven op enkele elementen na zoals een 19de-eeuwse driepaneelsdeur en een trap en eenvoudig stucplafond uit 1919 na.

De Oud-Hollandse pannen op het achterhuis hebben positieve waarde als historische dakbedekking en als onderdeel van een historisch dakenlandschap.

AANBEVELINGEN

Bij een eventuele verbouwing is bouwhistorisch onderzoek gewenst met name om vast te stellen in hoeverre de oude zijmuren en balklagen van het voorhuis nog aanwezig zijn. Er zou nagegaan moeten worden in hoeverre het huis gemeenschappelijke zijmuren heeft en of het zo is opgezet. Ook in hoeverre het huis onderkelderd is geweest zou nader bekeken moeten worden.

Bijlage: uittreksel uit het bouwdoos van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Grote Markt 49**
Bouwdoosnummer : B 2622
D.I.V. bezoek : 28 april 2006

1895

Th. J. Dopheide krijgt een vergunning voor het maken van een afwatering van het betreffende pand naar het riool van de gemeente.

1919

Het pand bevat een winkel met woning. De firma Rottinghuis en Co krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling, het vernieuwen van de voorgevel, het overdekken van de bestaande open plaats, het maken van een kelder, het verleggen van enige balklagen, het vernieuwen van enige muren, alsmede het bestemmen en inrichten van het gebouw tot winkel- en magazijnruimte en voorts om de stoep tegen de voorgevel van het gebouw te vernieuwen. Architect van Elmpt tekent voor het bouwplan. Het werk wordt voltooid in 1921. De voorgevel wordt slechts van de begane grond tot het vloerniveau van de tweede verdieping vernieuwd terwijl het hogere gedeelte is blijven bestaan. De firma Rottinghuis en Co krijgt een vergunning om in de portiek en de stoep tegen de voorgevel van het pand een beerput te maken. Het werk wordt voltooid in 1920.

1948

De firma Rottinghuis en Co krijgt een vergunning om de closetleiding van het pand aan te sluiten op het riool van de gemeente. De beerput wordt buiten gebruik gesteld en geslemp met zand.

1961

Fotozaak Spier is in het pand gevestigd.

1973

A. Spier krijgt een vergunning voor het plaatsen van een lichtreclame installatie tegen de voorgevel van het gebouw.

1981

Fotozaak Kral is in het pand gevestigd. Kral Beheer B.V. krijgt een vergunning voor het veranderen van de winkel met toonzaal. De bouwkosten worden geraamd op f 45.000,-. Architectenbureau Hoekstra en Kardol uit Veendam tekent voor het bouwplan.

1982

Kral Beheer B.V. krijgt een vergunning voor het aanbrengen van reclamelichtbakken tegen de voorgevel van het pand.

Kral Beheer B.V. trekt een begin 1982 ingediende bouwaanvraag aan het eind van dit jaar in. Het betreft het veranderen van de toonzaal tot twee wooneenheden.

1985

Kral Beheer B.V. krijgt een vergunning voor het veranderen van de bedrijfsruimte tot kamerverhuurbedrijf. De bouwkosten worden geraamd op f 25.000,-. Opslag-/kantoorruimte zal worden verbouwd tot 2 appartementen/wooneenheden. Architectenbureau P.J. Holtrop tekent voor het bouwplan.

H. Wierts